УДК 37.011.31.+784

Н. М. Толстова
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ФАХОВОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ НА ЗАСАДАХ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У статті розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів музики до фахового самовдосконалення в процесі навчання співу. Охарактеризовано різні рівні прояву досліджуваного феномену: локальні, які реалізуються в межах дисципліни «постановка голосу», фахово-узагальнені, що формуються на основі міжпредметних зв'язків, та особистісно-персоніфіковані, які становлять домінантну рису особистості. Розкрито роль міжпредметних зв'язків та особливості їх упровадження на заняттях із постановки голосу з метою формування в студентів готовності до фахового самовдосконалення.

***Ключові слова**: вчитель музики; готовність до фахового самовдосконалення; постановка голосу.*

Постановка проблеми. Проблема формування в майбутніх учителів музики готовності до фахового самовдосконалення в останні десятиріччя набуває все більшої гостроти. Це пояснюється стрімкою глобалізацією світового простору, революційними змінами в галузі інформаційно-комунікативних технологій, перебудовою ціннісних орієнтирів і соціальних стандартів нових генерацій, унаслідок чого перед працівниками постає необхідність у адаптації до нових вимог і потреб суспільства, набуття готовності до постійного професійного самовдосконалення [2].

Для музично-освітньої системи процес глобалізації насамперед означає суттєве розширення інформаційно-джерельної бази, стирання міжнаціональних і тимчасових рамок у пізнанні музичних феноменів, змогу для кожного опановувати музикою різних епох і стилів, збагачуючи досвід сприйняття творів, персоналій, різних виконавських манер, викладацького досвіду завдяки поширенню інформації через соціальні мережі тощо.

У розробці проблеми підготовки вчителя музики до самовдосконалення суттєву роль відіграє специфіка багатопрофільного змісту його діяльності, роль психолого-педагогічної, музично-фахової та методико-практичної підготовки, особлива значущість індивідуально-особистісного фактору в навчанні у сфері художнього, музичного мистецтва.

Один із найбільш значущих компонентів у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва − це володіння вокальним мистецтвом, що зумовлено роллю співу в його фаховій діяльності та його значущістю в музичному вихованні школярів, у прищепленні їм співочих навичок та, частково, методики музичного виховання.

Аналіз актуальних досліджень. У науково-методичній літературі питання самовдосконалення майбутніх фахівців розглядаються в різних аспектах: з погляду особистісного розвитку як умови підготовки до виконання завдань професійної діяльності (К. Завалко, Г. Костюк, А. Маслоу, Е. Фром та ін.), як основи формування готовності майбутніх фахівців до самоосвіти (Ю. Калугін, І. Наумченко, М. Чобітько), як засади самовиховання (О. Кучерявий, Л. Рувінський), самоактуалізації та самореалізації (Г. Балл, О. Новська, Н. Сегеда) тощо.

Проблемам методів самовдосконалення майбутніх фахівців у галузі музичної освіти приділили увагу Н. Гуральник, А. Зайцева, О. Кузниченко, А. Линенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Н. Сегеда та ін. Окремі питання самостійності студентів, які формуються в процесі занять співом, досліджені в роботах Н. Кьон, Л. Тоцької, Н. Овчаренко, О. Ростовського, Цзяна Хепіна та ін.

Натомість, потенційні можливості й методи позитивного впливу занять у класі постановки голосу на загальний процес сформування в студентів готовності до самовдосконалення та значущість міжпредметних зв’язків у цьому процесі в науково-методичній літературі розкриті недостатньо всебічно й повно, що свідчить про актуальність розгляду даного питання.

Мета статті – обґрунтування різновидів міжпредметних взаємозв’язків, спрямованих на формування в студентів готовності до фахового самовдосконалення.

Методами дослідження слугують теоретичний аналіз та узагальнення даних літератури з питань самовдосконалення особистості, моделювання технології формування готовності до самовдосконалення майбутнього вчителя музики на засадах міжпредметних зв’язків.

Виклад основного матеріалу. В обґрунтуванні методів та організаційних форм ми виходимо з розуміння самовдосконалення як цілісного феномену, утвореного єдністю та взаємодією блоків особистісно-психологічної готовності (мотивація, особистісно-вольові якості, здатність до самоорганізації тощо) та фахово-змістовного блоку, який охоплює (музичну, методико-теоретичну та практичну компетентність майбутніх учителів). Варто також зазначити, що діяльність вчителя музики є специфічною за своєю багатофункціональністю, тому природно, що підготовка до неї будується на багатокомпонентній основі. З цього погляду важливо усвідомити, що формування готовності студентів до самовдосконалення має не тільки охоплювати окремі складники й вектори його професійної діяльності, а й забезпечувати їх

інтегрованість, взаємозв'язок, вибудовуючи готовність особистості до фахового самовдосконалення як цілісний феномен [4].

У його структурі виділимо два блоки компонентів: персоналізовано-психологічний і фахово-змістовний. Перший блок охоплює особистісно-характерологічні аспекти готовності до самовдосконалення, зокрема – володіння навичками самопроектування, самоорганізації, самоконтролю й самооцінки, здатність до прогнозування та планування свого фахового розвитку. Ці питання є спільними для всіх дисциплін навчального плану, вони мають червоною ниткою проходити через усі складники й завдання навчального процесу.

Утворення та зміцнення такої персональної домінантної риси вважаємо стратегічним завданням процесу підготовки фахівця, центральним, об'єднуючим завданням усіх дисциплін навчального плану, яке має червоною ниткою проходити через всі етапи, форми й різновиди навчального процесу. Особистісно-персоніфікована готовність до самовдосконалення, стаючи домінантною рисою особистості, гарантує її постійне просування у своєму професійному й особистісному розвитку. Особливістю вирішення цього завдання на заняттях із постановки голосу є індивідуальна форма педагогічного спілкування та художньо спрямований зміст навчання, завдяки чому значно посилюється персоналізація навчального процесу, тобто його орієнтованість на активізацію власних потенцій і творчої активності суб'єктів навчання.

Стосовно комплексу компонентів другого блоку зазначимо, що вони вирішуються на дисциплінах психолого-педагогічного та музично-фахового циклів і поділяються, з погляду завдань нашого дослідження, на узагальнені, фахово-ключові компетентності, що утворюються на засадах інтеграції та узагальнення різнорідних складників, та на спеціальні, вокально-фахові компетентності, що стосуються готовності фахівця до самовдосконалення в процесі вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності.

Таким чином, вирішення проблеми формування готовності студентів до фахового самовдосконалення на заняттях із постановки голосу вбачаємо у вирішенні трьох комплексів завдань різного ґатунку, а саме:

- локально-фахового рівня, що зв'язані з питаннями самовдосконалення в галузі вокально-фонаційної техніки, розучування й інтерпретації творів, питань вокально-сценічного виконавства тощо;
- загально-фахового рівня, пов'язані з формуванням здатності майбутніх фахівців до самовдосконалення в усіх компонентах фахової діяльності;
- особистісно-фахового рівня, який проявляється у сформованості потреби в самовдосконаленні як домінантно-персоналізованої риси фахівця.

Звертаючись до проблеми вироблення у студентів «локальної», вокально-фахової готовності до самовдосконалення на заняттях з постановки голосу, зазначимо, що саме в цій площині музичної освіти проблема

фахового самовдосконалення найменш розроблена й методично забезпечена. Це зумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. До перших відносимо, зокрема, усталені традиції отримання вищої освіти вокально-обдарованими особистостями, яка нерідко розпочинається без їхньої достатньої загально-музичної підготовки. У результаті ця частка співаків не встигає набути достатньої музичної ерудованості й музично-теоретичної підготовки, тому вони не володіють достатньою мірою навичками самостійного аналізу й розучування музичних творів і, як правило, потребують у цьому допомоги концертмейстера. Зрозуміло, що більшість співаків-початківців недостатньо уважно ставиться й до питань структури, стилістики, інтерпретації свого репертуару [5].

Існують і об'єктивні причини відносно низького рівня самостійності вокалістів, зумовлені складністю здійснення слухового самоконтролю співаком-початківцем, її обмеженістю під час фонації. Тому, як правило, студентам у цей період не рекомендуються самостійні заняття співом. На жаль, це становище нерідко стає нормою як для студентів, так і для викладачів, у результаті чого належна увага формуванню навичок самостійної навчальної діяльності та здатності до самоконтролю й самовдосконалення майбутніх фахівців на заняттях з постановки голосу не приділяється.

Натомість, у вокальній підготовці надзвичайно важливою є здатність співака до самоаналізу своїх м'язових відчуттів і пошуку на цих засадах способів їх оптимізації: адже викладач може тільки надавати приклади, виступати порадником, консультантом, а діяти має сам співак.

Стимулювання студентів до самостійного пошуку кращого звучання, порівняння власних фонаційних відчуттів і слухових образів має сприяти вихованню в них загальних особистісних якостей і властивостей, зокрема – здатності до емоційно-вольової саморегуляції, самоконтролю, самокорекцію, тим самим закладаючи підґрунтя для вирішення завдання другого типу. При цьому напрацювання зазначених властивостей буде проявлятися значно більш ефективно, якщо буде аналогічним чином відбуватися на всіх споріднених, особливо – музично-виконавських сферах діяльності. З цього стає ясним значущість організації міжпредметного зв'язку між заняттями з постановки голосу та іншими фаховими дисциплінами: набуття високого рівня самостійності, отримане на заняттях з постановки голосу, стає важливим елементом у набутті готовності до фахового самовдосконалення як цілісного, інтегративного утворення та підтримується навичками самостійної навчальної діяльності, сформованими на інших фахових заняттях.

Роль міжпредметних зв'язків у підготовці майбутніх учителів музики розглядалися такими науковцями, як В. Бриліна, Ю. Демір. В. Лабунець, Ж. Карташова, Н. Кьон, Є. Проворова та ін. [1; 3].

У реалізації міжпредметних зв'язків виділимо три різновиди їх утворення та схарактеризуємо відповідні змістовні характеристики цих

взаємозв'язків. У розгляді різновидів виділимо три вектори взаємодії: вектор залежності навичок, які набуваються на вокальних дисциплінах, від їх базового забезпечення в комплексі дисциплін музично-теоретичного та музично-історичного типу; рівень паритетної координації з дисциплінами виконавського циклу, в процесі якого досягається узагальнення певних навичок, умінь, компетентностей спорідненого типу; рівень вокально-базової основи в освітній та методико-практичній діяльності студентів.

У впровадженні міжпредметних зв'язків за зазначеними векторами важливим є виявлення їх змістовної спрямованості. Так, в утворенні зв'язків за першим типом важливим є застосування на заняттях з постановки голосу знань, набутих студентами на заняттях із сольфеджіо, історії музичного мистецтва, аналізу музичних творів знань і вмінь. Це, зокрема, здатність сольфеджувати на засадах розвиненого внутрішнього слуху й музичної грамотності, застосування технології диференційованого й цілісного аналізів вокальних творів у процесі їх самостійного розучування; здатність проникати в особливості художньо-образної системи твору на засадах осмисленого ставлення до стилістики певних епох, художніх напрямів, творчих персоналій, уміння самостійно інтерпретувати й розучувати вокальний репертуар. Отже, потрібно налагоджувати взаємну координацію змісту занять з удосконалення навичок сольфеджування, розвитку гармонічного й ритмового чуття, зміцнення слухових уявлень і вміння оперувати ними у процесі роботи над вокальними творами. Зазначимо, що успішність цих взаємозв'язків вимагає врахування певних положень, що зробить ці зв'язки реально корисними. Так, навички співу по нотах, яких набувають студенти на заняттях із сольфеджіо, мають задовольняти всім нормам вокальної фонації, тобто виконуватись на диханні, у високій вокальній позиції, з активною артикуляцією; приклади, що сольфеджуються на заняттях, мають виконуватися грамотно та з погляду структури їх будови, виразності інтонування [3].

З другого боку, на заняттях із постановки голосу викладачі мають відмовитися від тенденції розучування студентом мелодії твору на засадах наслідування своєму співові або виконання мелодії концертмейстером. Єдиним доцільним і корисним шляхом є самостійне розучування студентом мелодії твору на засадах сольфеджування, яке потребує і активізації музично-теоретичних знань, і розвиненого внутрішнього слуху, і здатності до аналізу й осмислення структури твору, поза чим досягнення самостійності майбутнім фахівцем у підготовці репертуару до виконання є неможливим.

Відтак, на заняттях з постановки голосу викладачі мають уникати розучування мелодій зі студентами засобом наслідування свого співу або виконання мелодії концертмейстером: лише у цьому випадку навчання студентів буде відбуватися на засадах самостійності мислення, здатності до аналізу структури твору, стимуляції активного внутрішнього слуху, самоконтролю й самокорекції тощо. Тим самим у них будуть формуватися навички самостійної роботи і здатність до фахового самовдосконалення [2].

До міжпредметних взаємозв'язків другого, паритетного різновиду відносимо зв'язки між спорідненими за змістом навчання практичними дисциплінами виконавського типу. Ми розглядаємо їх як близькі за метою, типом навчальної діяльності, завданнями, за проблемами, які вирішуються всіма виконавцями. Це, зокрема, завдання на формування навичок самостійної виконавської інтерпретації, освоєння музичного тексту, а атож – частково – завдання, які стосуються виконавсько-технічного розвитку студентів.

Перші два завдання не викликають запитань, адже ясно, що інтерпретація твору всіх жанрів і різновидів будується на єдиних вимогах щодо загальної й мистецької ерудованості, усвідомлення причинно-наслідувальних зв'язків між структурою твору та засобами виразності тощо. Менш явним є спорідненість техніки виконання у співі та грі на різних інструментах: адже між ними є суттєва різниця в технології звукобудування. Тим не менше, звернемо увагу на принципову єдність формування виконавсько-практичних навичок, логіку їх автоматизації, закріплення й утримання в різних ситуаційних моментах, які є типовими для інтонування як в інструментальній, так і у вокальній формах. Підґрунтям їх спорідненості є те, що вони формуються на засадах єдиних психофізичних закономірностей, принципів алгоритмізації й автоматизації виконавських навичок та їх варіативного застосування в різних музичних контекстах.

Отже, міжпредметні взаємозв'язки мають втілюватися в реаліях навчального процесу через визначенні стратегії в досягненні прикінцевої мети – формування готовності студентів до особистісного й фахового самовдосконалення впродовж життєвого шляху через визначення й вирішення спільних «етапно-тактичних» завдань, які стосуються формування певних компонентів фахової компетентності й самостійності студентів. Ці завдання вирішуються на засадах визначення пріоритетних завдань, певного узгодження начального матеріалу, способів його засвоєння, вироблення єдиних принципів у формуванні в студентів готовності до фахового самовдосконалення та уточненні завдань окремих дисциплін у цьому процесі.

Загальним завданням і основою у виробленні загальних вимог щодо активізації особистісно-персоналізованої готовності студентів до фахового самовдосконалення є актуалізація в них мотиваційної сфери та усвідомлення ними значущості цього питання для досягнення конкурентоспроможності й успішності, здатності працювати в прийдешніх умовах.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, формування готовності студентів до фахового самовдосконалення має здійснюватися на засадах єдності домінантно-персональної готовності та сформованості змістово-діяльнісного блоку, що забезпечує в них здатність до фахово-локальної самостійної корекції й самовдосконалення, до узагальнення набутих навичок та їх застосування в різних формах фахової діяльності вчителя музичного мистецтва.

Обґрунтування методів формування готовності студентів до фахового самовдосконалення в процесі постановки голосу потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демір, Б. (2015). Досвід впровадження міждисциплінарної координації у практику підготовки майбутніх учителів музики. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання, 1–2 (5–6),* 156–168.

2. Завалко, К. В. (2007). *Самовдосконалення вчителя музики: теорія та технологія.* Черкаси: Вид-во від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького.

3. Кён, Н. Г. (2006). *Стилистическое сольфеджио*. Одесса.

4. Кузниченко, О. В. (2012). *Формування професійної самосвідомості майбутніх викладачів-музикантів у процесі фахової підготовки* (автореф. дис. … канд. пед. наук.: 13.00.04). Луганськ.

5. Тоцька, Л. О. *Методичні засади удосконалення вокальної підготовки майбутніх учителів музики* (автореф. дис… канд. пед. наук: 13.00.02). Київ.

РЕЗЮМЕ

Толстова Н. М. Методика формирования у студентов готовности к профессиональному самосовершенствованию на занятиях по постановке голоса на основе межпредметнных взаимосвязей.

В статье рассмотрена проблема подготовки будущих учителей музыки к профессиональному самосовершенствованию в процессе обучения пению. Охарактеризованы разные уровни проявления исследуемого феномена: локальный уровень, который реализуется в процессе вокальной подготовки студентов на занятиях по постановке голоса, уровень профессионально-обобщенного проявления готовности к профессиональному самосовершенствованию, личностно-персонифицированная готовность к самосовершенствованию, которая становится доминантной чертой личности и гарантирует её постоянное продвижение в своем профессиональном и личностном развитии.

Раскрыта роль межпредметных связей между занятиями по постановке голоса и комплексом дисциплин учебного плана. Выделены три разновидности их реализации, представлены содержательные характеристики этих взаимосвязей. В числе разновидностей межпредметных взаимосвязей выделены три вектора их образования: вектор музыкально-базового обеспечения вокального образования студентов, который обеспечивается содержанием занятий в цикле музыкально-теоретических и музыкально-исторических дисциплин; уровень паритетной координации с дисциплинами исполнительского цикла, в процессе которой достигается формирование обобщенных навыков исполнительского характера; уровень использования результатов вокальной подготовки как базовой основы для методической и практической деятельности будущих учителей музыки.

***Ключевые слова**: учитель музыки; готовность к профессиональному самосовершенствованию; постановка голоса.*

SUMMARY

Tolstova N. M. The method of formation of students' readiness for professional self-improvement at the lessons of voice training on the basis of interdisciplinary connections.

The article considers the problem of training future music teachers for professional self-improvement in the process of learning singing. Different levels of manifestation of the phenomenon under investigation are described: the local level, which is realized in the process of vocal training of students at the lessons of voice training, the level of professional-generalized manifestation of readiness for professional self-improvement, personality-personified readiness for self-improvement, which becomes the dominant personality trait and guarantees its constant advancement in their professional and personal development.

The role of interdisciplinary connections between classes on voice training and the complex of discipline of the curriculum is revealed. Three types of their implementation are distinguished; the content characteristics of these interconnections are presented. Among the varieties of interdisciplinary connections there are three vectors of their formation: the vector of musical-basic provision of vocal education of students, which is ensured by the content of classes in the cycle of musical-theoretical and musical-historical disciplines; the level of parity coordination with the disciplines of the performing cycle, in the process of which the formation of generalized skills of an performing character is achieved; the level of use of the results of vocal training as the basis for the methodological and practical activities of the future music teachers.

Key words: *music teacher; readiness for professional self-improvement; voice training.*